

ISSN: 2146-1740

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,

Doi: 10.54688/ayd.1521325

Araştırma Makalesi/Research Article

TÜRKİYE'DE 1950-1960 DÖNEMİNDE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARININ YOKSULLUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

AN ANALYSIS OF THE ECONOMIC POLICIES IMPLEMENTED IN TURKEY IN THE
1950-1960 PERIOD IN THE CONTEXT OF POVERTY

Muzaffer DEMİRBAŞ ¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:

23/07/2024

Kabul:

04/09/2024

1946'dan 1950'ye kadar geçen zaman diliminde iç ve dış konjonktür şartlarının çerçevesi çizilen bir zeminde Türkiye, devletçi iktisat politikalarından vazgeçerek liberal iktisat politikalarını benimsemiştir. 1950-54 döneminde gerek hükümetin tercihi gerekse uluslararası arenada biçilen role uygun iktisat politikaları uygulayan Türkiye, son derece elverişli iklim şartları ve Kore Savaşı'nın oluşturduğu lehteki konjonktürün de tesiriyle önemli büyüme oranlarını yakalamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak kırsal alanda mutlak yoksulluk azalmıştır. Şehirlerde maaş ve ücretle çalışanların görece yoksulluğunda bir azalma yaşanmamış, kira, kâr ve faiz geliri elde eden kesimin refahı artmıştır. 1954-60 döneminde milli gelirdeki artış hızının yavaşlamasının yanı sıra 1958 Krizi ve krizi izleyen durgunluk yıllarına rağmen tarım ve sanayi sektörlerinin üretiminde mutlak düşüşler yaşanmamıştır. Bu dönemde ücret ve maaşla çalışanların milli gelirden aldıkları paylar artmıştır. 1950-54 döneminde mutlak yoksullukta bir düşüş yaşanırken, 1954-60 döneminde görece yoksullukta bir azalma yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisat Politikası, Ücret, Maaş, Yoksulluk, Liberal Politika, Devletçilik.

Jel Kodları: E00, E20, E30, E60, F02.

¹**Sorumlu Yazar:** Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-8919-0415, muzaffer.demirbas@inonu.edu.tr.

Atıf: Demirbaş, M. (2024). Türkiye'de 1950-1960 döneminde uygulanan iktisat politikalarının yoksulluk bağlamında incelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15 (3), 1250-1275.

Abstract

Article Info

Received:

23/07/2024

Accepted:

04/09/2024

In the period from 1946 to 1950, Türkiye (Turkey) abandoned its statist economic policies and adopted liberal economic policies on a ground framed by domestic and foreign conjuncture conditions. In the 1950-54 period, Türkiye (Turkey), implementing economic policies in line with both the government's preference and its role in the international arena, achieved significant growth rates due to the extremely favourable climatic conditions and the favourable conjuncture created by the Korean War. In parallel with this development, absolute poverty in rural areas has decreased. In the cities, the relative poverty of wage and salary earners has not decreased, while the welfare of those earning rent, profit and interest income has increased. Despite the slowdown in the rate of increase in national income in the 1954-60 period, as well as the 1958 Crisis and the years of stagnation following the crisis, there was no absolute decline in the production of agricultural and industrial sectors. In this period, the share of wage and salary earners in national income increased. While there was a decline in absolute poverty in the 1950-54 period, there was a decline in relative poverty in the 1954-60 period.

Keywords: Economic Policy, Wages, Salaries, Poverty, Liberal Policy, Statism.

Jel Codes: E00, E20, E30, E60, F02.

Extended Summary

In the period from 1946 to 1950, Türkiye (Turkey) abandoned its statist economic policies and adopted liberal economic policies on a ground framed by domestic and foreign conjuncture. This change in preference resulted in the prioritisation of agriculture and the abandonment of heavy industry within the framework set by the Thornburg, Hilts and Barker reports. In these reports, Türkiye's (Turkey's) development and industrialisation strategy and preferences that it had pursued up to that time were criticised in very harsh language. The reports emphasised the priority and importance for Türkiye (Turkey) to establish industrial facilities to meet the needs of the people, especially in areas such as ploughs, hay balers, harvesting machines, and simple agricultural tools that could meet the needs of farmers, before investments in industrial branches such as aircraft, diesel engines and locomotives. In the reports in which Türkiye (Turkey) was given the role of an agricultural producer, it was stated that even Sümerbank's proposal to establish a factory with an annual production capacity of 60,000 tonnes to produce nitrate ash for use as fertiliser was wrong. The reports claimed that highways were superior and cheaper than railways and it was suggested that Türkiye (Turkey) should expand its highways. Representatives of institutions and academics who participated in the 1948 Turkish Economic Congress, whose main topic was a new tax law being prepared, criticised statism and expressed the need and desire for liberal policies. This situation indicates that the criticisms directed against statist policies through the Thornburg reports had a counterpart in Türkiye (Turkey). In 1950, as a consequence of change of the government, Türkiye's (Turkey's) preference for development through articulation with the capitalist world became even stronger. In fact, it is understood that this preference of Türkiye (Turkey) would not have changed even if the CHP had remained in power. In the 1950-54 period, in Türkiye (Turkey) which implemented economic policies in line with both the government's preference and its role designated in the international arena, even if industrialisation based on substitution of imports continued, Türkiye (Turkey) achieved significant growth rates in agriculture due to the extremely favourable climatic conditions, the favourable conjuncture created by the Korean War, and Türkiye (Turkey) achieved an increase also in the number of tractors under the Marshall Plan; in credits extended to the agricultural sector and the expansion in the amount of arable land. The growth rate in agriculture exceeded the growth rate in industry. A rapid growth process was experienced in 1946-1953. Accordingly, real income of all social groups and strata increased. By 1950, the real incomes of groups whose living standards had declined during the war years had exceeded the pre-war levels. In 1953, real wages increased by 73.3 per cent. Despite this increase, the rate of wages in value added declined, assuming that there was no decline in labour productivity and taking into account that industrial output increased by 100%. The share of all wage and salary income in national product fell from 19.5 per cent to 16.1 per cent between 1950-53. The share of wages and salaries in non-agricultural output fell from 38.9 per cent to 32 per cent. Against this decline in the share of wages and salaries, the shares of industrial-commercial profits, non-labour income such as interest and rents, as well as the shares of trade capitalists, small merchants and tradesmen who organise the domestic and foreign marketing of agricultural products and imports in general, increased. Due to the high growth rates in the agricultural sector, there has been a decrease in absolute poverty in rural areas. There was no decrease in the relative poverty of waged and salaried employees in urban areas. The welfare earners of rent, profit and interest income increased. The income distribution in the 1954-1960 period indicated an opposite trend compared to the previous sub-period. It is observed that the absolute poverty situation of waged and salaried groups in the non-agricultural sector developed in the previous sub-period (1950-54), while their relative situation improved in this sub-period (1954-60). The share of civil servants' salaries in national income, which was around 7 per cent on average in 1952-53, increased to 9.5 per cent despite small fluctuations throughout the period. The share of workers' wages in national income also increased. While the share of public sector workers in national income was 2% on average in 1952-53, this share increased to 2.7% by the end of the period. The share of private sector workers in national income increased from 7.7 per cent in 1952-53 to 11.6 per cent at the end of the period. The share of all wages and salaries in national income increased from 16.7 per cent to 23.8 per cent. These developments indicate that there was a decline in absolute poverty in the 1950-54 period and a decrease in relative poverty in the 1954-60 period.

1. Giriş

II. Dünya Savaşı ile birlikte gerek savaşın dünya ekonomisinde meydana getirdiği tahribat, gerekse tarıma dayalı Türk ekonomisinde önemli miktarda emek gücünün silah altına alınmış olması neticesi Türk toplumunda refah düşüşü ve yoksullukta bir artış olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, 1930 yılından itibaren uygulanmakta olan devletçi politikalar tartışılır hale gelmiş ve liberal politikalar benimsenmeye başlamıştır. Türk ekonomisi açısından, 1946 yılından itibaren liberal politikalar benimsenmeye başlamıştır. 1950 yılındaki iktidar değişimi ile liberal kapitalist iktisadi dünyaya eklenmek suretiyle kalkınma tercihi, daha da kuvvetlenmiştir. Devletçi politikadan, liberal politikaya geçiş tercihinin ortaya çıkmasında II. Dünya Savaşı sonrası dönemin, iç ve dış konjonktürden kaynaklı faktörlerin tesirinin olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, söz konusu faktörler genel hataları ile incelenerek iktisat politikalarındaki değişimin yoksulluk ve refah üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmanın kapsamında yoksulluk, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk tanımlamalarında esas olarak anlaşılan: Bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari ihtiyaçları karşılayamaması durumunu ifade eden yoksulluk; refah düzeyi toplumun yaşam standardının mutlak veya görelî olarak minimum düzeyinin altında kalan kişilerin statüsü olarak tanımlanır (TÜSİAD, 2000: 95). “Bunlar, sınırlı bir dönem için geliri veya harcamaları önceden saptanmış belirli bir miktarın altında olanların yoksul sayıldığı mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımı ve yoksul olanlarla olmayanları ayıran sınır değerini ifade eden yoksulluk çizgisinin, gelir dağılımının belirli bir oranı olarak saptanması gerektiğini öne süren görelî yoksulluk yaklaşımıdır” (Harun-Şenses, 2022: 4). Görelî yoksulluk gelir paylaşımı hususunda önemli şeyler ifade etmektedir. Ancak adında da anlaşılacağı üzere nispi bir gösterge olduğu için, toplumun ortalama refah seviyesini ifade eden medyan gelire göre toplumsal sınıfların durumunu ölçmektedir. Dolayısıyla toplum kesimlerinin zaman içindeki refah artışı ya da yoksullaşması hakkında bir açıklama getirememektedir. Gerçek durumu anlamak için mutlak yoksulluk ölçüm yöntemlerine müracaat etmek gerekmektedir (Işık, 2022: 152). Bu çerçevede 1950-1960 arasında takip edilen iktisat politikaları ve yoksulluk arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için takip edilen iktisat politikalarının niteliğine bağlı olarak dönem, üç alt döneme ayrılarak analiz edilmiştir: İktisat politikaları açısından liberalizm temayüllerinin ortaya çıkıp benimsendiği ve takip edilen politikalarda önemli dönüşümün yaşanmasına sebep olan zemini anlamaya yönelik olarak önce 1946-1950 dönemi daha sonra belirgin özelliği liberal politikaların tavizsiz

uygulanması olan 1950-54 dönemi ve 1954'ten itibaren liberal politikaların gevşetilmesine neden olan politikaların uygulandığı 1954-60 dönemi incelenmiştir.

2. 1946 – 1950 Dönemi

II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde takip edilen devletçi iktisat politikaları ile temel altyapı, sanayileşme, bankacılık, ulaşım, madencilik gibi alanlarda yapılan yatırımlar, sermaye birikimde görülen gelişmeler neticesinde 1926-1939 yılları GSMH'nin yıllık ortalama artışının %5,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu gelişmeler, Cumhuriyetin miras aldığı ekonomik tablo ile mukayese edildiğinde, önemli bir başarı olduğu ifade edilmelidir. Ancak bu önemli başarıya rağmen iktisadi refahın tabana yayılmadığı ve yaygın bir işsizlik probleminin olduğunu da belirtmek gerekir (Sayar, 2024: 249-250). İşsizlik ve refahın tabana yayılamaması noktasında önemli bir konjonktürel faktör olarak 1929 Buhranı gözden kaçırılmamalıdır.

II. Dünya Savaşı sürecinde, büyük ölçüde tarıma dayalı bir ekonomi niteliğini haiz Türkiye'de tarım üretiminde büyük düşüşler yaşanmış ve yoksulluk artmıştır (Kazgan, 2005:94). Ayrıca, savaş yılları, Türkiye'de ticaret burjuvazisinin ve piyasaya yönelik büyük toprak sahiplerinin aşırı güçlendiği, vurgun ve zenginleşme sürecini beraber getirmiştir (Boratav, 1995: 75). Savaş yılları, Türkiye'de devletçiliğin altın çağını bitirmekle beraber başıboş bir sermaye birikimine neden olurken, fiyat dengesini de bozmuştur. Bu dönemde dış ticaret hacmi daralmış olmasına rağmen ödemeler dengesi fazla vermiştir. Savaş öncesi dönemde yakalanan büyüme hızında önemli düşüşler yaşanmış ve 1939-1945 yılları arasında GSMH'da ortalama %0,7'lik bir büyüme sağlanmıştır (Sayar, 2024: 251).

Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihinde rejimin liberalleşeceğine yönelik açıklaması ve 1 Kasım 1945 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında bir muhalefet partisinin kurulması gerekliliğini ifade etmesi ve bu iki tarih arasında 11 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun TBMM'de oya sunulması, İnönü'nün müdahalesi sayesinde oylamadan geçmesi büyük arazi sahipleri ile iktidarın arasını iyice açmıştır (Yerasimos,1976:1345,1346). II. Dünya Savaşı sonrası biri ABD, diğeri SSCB önderliğinde iki bloka ayrılmış bir dünya tesis olmuştur. ABD kendi önderliğindeki blokunda demokrasi ve dışa açık politikaları savunurken, IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi kurumlar çerçevesinde bunları gerçekleştirecek düzeni kurmuştur (Kazgan, 2005: 93-94). II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin içinde bulunduğu durum ise özgür dünyanın bir parçası ve SSCB tehdidine karşı uluslararası ittifakın bir üyesi olması için siyasi ve ekonomik ilişkilerde değişiklikleri gerektirmekteydi (Buğra-Savaşkan, 2015 :64-65). Türkiye 1947'de Dünya

Bankası ve IMF'ye üye olmuştur. 1947'de Truman Doktrini çerçevesinde askeri yardım almaya başlamış ve 1948'de Marshall yardımı kapmasına dahil olmuştur. Türkiye, bu suretle de dış yardımlara ve borçlanmaya kapısını açmıştır.

1946 tarihli İvedili Sanayi Planı, 1930'larda uygulanan sanayi planlamasının devamı niteliğindedir (Şahin, 1998: 92). Ancak planın uygulamasından vazgeçilmiştir. Çünkü hükümet, sanayileşmeyi amaç ve hedef olarak belirleyerek, Amerikan hükümetinden iktisadi yardım alamayacağını anlamıştır. Ankara hükümeti 1947 Şubat'ında, bürokrasideki liberal çevrelerden oluşturulan bir kurula yeni bir iktisadi kalkınma planı hazırlama görevini vermiştir. Zira kalkınmanın öncelik olarak belirlendiği ve tarımda gelişmenin ön şartı olarak ulaştırma imkânlarının geliştirilmesinin hedeflendiği plan, (Tezel, 2002: 393) planı hazırlayan kurulun başkanı Süleyman Vaner'in adıyla Vaner Planı olarak da bilinmektedir. Bu plan ile CHP hükümeti kapitalist dünyaya hoş görünmek ve batının ekonomik sistemi içinde yer alarak dış kaynak kullanmayı arzulamıştır. Batılı kapitalist ülkelerin ve onların tayin ettiği "uzmanların" Türkiye ekonomisi için biçtiği role uygun olarak hazırlanmış olan plan, dış finansman şartı gerçekleşmediğinden uygulanamamıştır (Şahin, 1998: 92).

Devleti idare edenlerdeki politika değişikliğine yönelik gayretlere paralel olarak meslek kuruluşlarının ve bazı akademisyenlerin de aynı düşüncede olduğu 1948 tarihli Türkiye İktisat Kongresi'yle ortaya çıkmıştır. Söz konusu kongrede hâkim olan düşüncüyü anlamak için açılış konuşmaları ve tebliğlerden birkaç tanesindeki görüşlerin ana hatlarını buraya aktarmakla yetineceğiz. İstanbul Tüccar Derneği Genel Sekreteri Ahmet Hamdi Başar açılış konuşmasında: "Devletçilik, bütün dünyada üzerine iki vazife almıştır: biri annelik, biri de doktorluk. Birtakım cemiyetlerde iktisadi hayatın genişlemesi, canlanması yani küçük çocukların neşvünema bulup büyümesi için bir devletçiliğe ihtiyaç vardır. Buna 'kurucu devletçilik' denebilir. Birtakım memleketler ise; iktisadi bakımdan her şeylerini, fertçilik nizamı içinde, kendi kendilerine kurmuşlardır. Bu cemiyetlerde iktisadi hayatı kurmak için değil, fakat kurulmuş olanları, mevcut tezatlar dolayısıyla, korumak için tıpkı ihtiyar bir adamın doktor rejimi altında yaşaması gibi devletin yardımını ve müdahalesini istemektedirler. Bu tarzdaki devletçiliklere 'koruyucu devletçilik' ismini verebiliriz. Bizim gibi henüz her şeyi yeniden yapılmaya muhtaç olan memleketlerdeki devletçilik; bir annenin çocuğunu yetiştirmesi, büyütmesi gibi; kurucu, yetiştirici bir devletçilik olmalıdır. Bunun gayesi de milleti yetiştirip kendi kendini idare edecek hale koymaktan ibaret olmak lazımdır. Halbuki, biz şimdiye kadar tuttuğumuz devletçilik sistemiyle büyüttüğümüz çocukların kendimize kul, köle olmasını, sözumüzden dışarı çıkmamasını istedik. Zihniyetimiz,

usullerimiz, hatta tahsil ve terbiye sistemimiz ve bütün tatbikat hep bu gayeye yöneltildi. Biz çocuklarımızın yetişmiş olduğunu, gücünün, kuvvetinin, aklının ve dirayetinin hatta bizden üstün bulunduğunu bir türlü kabul edemedik. Bugün, devletin iktisadi mahiyetteki işletmeleri üzerine alıp ancak kendi memurlarıyla idare ettirmesi; dış ticaret işlerini yine memurlarına gördürmesi; ticaret odaları, borsalar gibi meslek teşekküllerinin kurulması ve idare edilmesini meslek adamlarına bir türlü bırakmaması verdiği kararlarda ihtisastan ziyade politik cereyanlara ve nihayet bürokrasi zihniyetine, şahsi düşüncelere tabi olması, vergi usullerinde hazine menfaatinin memleket iktisadi menfaatinı ve vatandaş refahı gibi maksatlara daima üstün tutulması bu vasilik zihniyetinin tatbikattaki örneklerinden başka şeyler değildir...” (Başar, 1948) tespitinde bulunarak uygulanan devletçilik politikalarını tenkit etmiştir. Türkiye İktisatçılar Derneği adına konuşan Prof. Refii Suvla açılış konuşmasındaki: “...Dünya gidişini gözden kaçırmamak ve durumumuzu şartlarımızın müsaadesi nisbetinde milletler arası ahenge uydurmak lüzumuna da inanmış bulunuyoruz...” (Suvla, 1948) cümlesiyle dış konjonktürün dikkate alınmasının altını çizerek liberal politika yanlısı bir görüş beyan ettiğini ifade edebiliriz. Feridun Ergin tebliğinde: “... Devletçilik; teşebbüs erbabının vazifesini masa başındaki memura gördürmek, inisiyatifi talimatname hükümlerine bağlamak, iktisadi faaliyete bürokrasi zihniyetini hakim kılmak ve zarar rizikosunu vergi mükellefine yüklemek suretiyle yeni bir nizam kurmak emelindedir. Böyle bir sistemin ilmi esaslara uygun bir şekilde tatbik mevkiine konulması kabil midir? birçok memleketlerdeki devletçilik tatbikatının bir ‘Hatalar Komedi’si’ halinde cereyan etmesi, sadece makus bir tahlil eseri midir?” (Ergin, 1948: 147) analizini yaparak kanaatini beyan etmiştir. Muhlis Ete tebliğinde, devletin işletmecilik yapabileceği alanlar ve devletin işletmecilik yapmasının uygun olmadığı alanların tespitine yer vermiştir. Ete’ye göre devletin iktisadi faaliyette bulunabileceği alanlar: 1) Tabiatı iktizası inhisarı bir mahiyet arz eden işletmeler 2) Birinci derecede umumi menfaatlerle ilgili bulunan amme işletmeleri 3) Mühim iktisadi faaliyetlere nazım olacak işletmeler 4) Büyük ölçüde istihsal ve hizmet yapan bir karakter arz eden işletmeler 5) Sosyal mahiyetteki işletmeler 6) Ticari mahiyeti haiz olmayan örnek işletmeler 7) Askeri sırlar icabı devlet elinde bulunması gereken işletmeler. Ete’ye göre devletin iktisadi faaliyette bulunmasının doğru olmadığı alanlar ise: 1) İstihsal ve tevzi işi büyük ve himayeye muhtaç bir kitleyi alakalandırmıyorsa 2) Küçük işletmelerin mevzuuna giren işler 3) Lüzumsuz inhisarlara yol açıp serbest rekabetin ortaya çıkmasına mani olan işletmeler 4) Aynı mevzuda çalışan hususi teşebbüslerle eşit şartlar tahtında çalışmayan fakat rüçhanlı durumlardan istifade eden işletmeler 5) Birinci derecede amme hizmetine taalluk etmekle beraber, daimi surette rantabl olmayan işletmeler. (Ete, 1948: 150) Kongrede, Ömer Celal Sarc sunduğu

tebliğinde: “Hükümetin bu iktisat politikasının şüphesiz başarıları vardır. Mesela Devlet eliyle yapılmamış oldukları takdirde bir çok demiryollarımızın ve memleket için istifadeli olan muayyen işletmelerin -son 15-20 yıl içinde dahilde ve hariçte hakim olan şartlara göre- bugün vücut bulmamış olacıklarına kuvvetle ihtimal verilebilir. Fakat diğer taraftan Devletçiliğin tatbik edilen şeklinden ciddi mahzurlar doğmuş olduğu da muhakkaktır.” (Sarc, 1948: 178) İfadesinden sonra, “Böylece bugünkü iktisadi rejimimiz insicam arzetmiyen, ferdi faaliyetleri esas olarak tanıdığı halde bu faaliyetlere saha bırakmamış olan, sermaye ve enerji israflarına yol açan, servet kaynaklarımızın verimlendirilmesini, devletin asıl vazifelerini başarmasını güçleştiren bir rejim mahiyetini arz etmektedir. Bu durumdan şüphesiz kısmen harp de mesuldür. Harp türlü yeni müdahaleleri davet etmiş ve tasarlanan birçok islahata mani olmuştur. Bununla beraber vaziyetin, bilhassa, devletin iktisadi faaliyetlerine hudut tanımayan bir görüşten doğduğu muhakkaktır. Nitekim Halk Partisi bile 1947 yılı programında bu faaliyetleri sınırlamaya lüzum görmüş ve teşebbüs etmiştir. Bugün belirmemiş olan nokta, sınırların hangi kriterlere göre çizileceği meselesidir” (Sarc, 1948: 179). Bu beyanlar neticesinde, Kongreye katılan kurum temsilcilerinin ve akademisyenlerin devletçi politikaları tenkit ettiği ve kongrenin liberal politikalara geçiş ihtiyaç ve arzusunu ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Kongre ile ilgili olarak Küçükömer şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “... sonra halen unutulmuş gözükken fakat aslında bir dönüm noktasını belgeleyen 1948 İktisat Kongresi İstanbul Ticaret Odasında, 1947 de kurulan Tüccar Kulübünün örgütlemesi ile toplandı. Burada esas konu güya hükümet tarafından hazırlatılan yeni bir vergi kanunu olarak gözüküyordu... asıl konu devletçilik ve liberalizm üzerine tartışmaya dönmüştü. Kimse ciddi olarak devletçiliği savunamıyordu; hem nasıl savunurdu. Devletçilik batırılırken D. Parti programı, Mr. Thornburg’un tavsiyeleri paralelinde liberal eğilimler ortaya konuyordu.” (Küçükömer, 1969: 117)

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’den dış yardım alarak ithalatını artırmak ve batı dünyasında yer almak için, tesis edilen yeni uluslararası düzenin dış yardım şartlarını kabul etmek zorunda kalan Türkiye’de, (Kazgan, 2005: 96) peşi peşine gelen Amerikan heyetlerine paralel olarak; dış yardımsız kalkınma imkânsız inancı yerleşmiştir (Boratav, 1995: 76). Neo-klâsik büyüme teorileri açısından dış yardımların fonksiyonu, sermaye ve döviz kıtlığının sebep olduğu dar boğazları gidermesi şeklinde ifade edilmiştir. Bilindiği gibi, Harrod-Domar büyüme modelinde milli gelirden oluşturulmak istenen artışın mevcut sermaye stokuna net bir ilave ile mümkün olacağı varsayılmaktadır. Böyle bir varsayımla hareket eden model, dış yardımları kalkınmayı hızlandırıcı bir faktör olarak kabul etmekte ve belirli bir gelir

seviyesinden sonra dış kaynaklara ihtiyacın kalmayacağını ifade etmektedir (Ertüzün, 1970: 166-167). İktisat teorisindeki bu tarz yaklaşımların da incelenen dönemde, dış yardımla kalkınma inancının yerleşmesinde etkili olduğu söylenebilir. Esasen, dış yardımın belirli bir gelir seviyesine ulaşmanın aracı değil, kendi kendine yetebilir ekonomik güce kavuşmanın bir aracı olarak kabul edilmiş olabileceği düşünülebilir. Durumun daha net anlaşılması açısından Sayar'ın şu tespitleri önemlidir: “Ekonomik hayatta dışa dokunur bir kalkınma hızının gerçekleştirilmesi için, kaynak sorununun aşılmasında dış âleme açılmak ve yabancı sermaye yatırımlarına davetkâr olmak gerekiyordu. Halbuki yabancı sermaye, dış borç, dış yardım meselelerine karşı Cumhuriyeti kuranların sergiledikleri haklı hassasiyet, 1945'lere kadar bir geleneğe dönüştüğü de ileri sürülebilir. Bu açıdan bakılacak olursa iktisadî devletçiliğin şartların bir zorlaması olduğu gerçeğinin altı tekrar çizilmelidir. Nitekim 1950 yılına gelinceye kadar sanayi kesiminde oluşan sermaye birikiminin devletçe elde edildiği açıktır. Ancak söz konusu birikimin hızı savaş yıllarında kesintiye uğramış olsa dahi, olması gereken iktisadî büyümeye yetmediği, 1935'lerde gerçekleşen sıçramanın sürekli ve istikrarlı bir kalkınma çizgisine oturtulamadığı da ifade edilmelidir. Nitekim İkinci Dünya Harbi'nin bitiminden sonra hükûmetlerin yabancı sermaye akımını kolaylaştıran mevzuat değişikliğine sıcak bakmaları da bu sebeptendir” (Sayar, 2024: 253-254).

1947 yılında Amerikalı iktisatçı M.W. Thornburg hazırladığı raporda Türkiye'de izlenen devletçi politikaları oldukça sert bir dille eleştirmiştir. Bu rapor 1947 CHP Kurultayı'nda etkili olmuş ve iktisadî devletçiliğin tasfiyesi yönünde kararlar alınmıştır (Sayar, 2024: 252).

Thornburg'un Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi başlıklı raporunda: Türkiye'de ekonomik sistemin planlı bir ekonomiden ziyade sermayesinin çoğunluğunun hükümet tarafından sağlandığı iyi idare edilmeyen bir kapitalizme benzediğini belirterek “...istihsal kapasitesinde elde olunan mühim artışlar bugüne kadar memleket ekonomisinde veya halkın yaşama seviyesi üzerinde münasip bir ilerleme yaratmamıştır” (Thornburg, 1950: 26-29) iddiasını dile getirmiştir. Daha sonra sanayileşme için tarımın gerekli olduğunu ve tarımın önündeki engelleri raporunda şu şekilde ifade etmiştir; “Türkiye'nin ekonomik bünyesinde hacim ve ehemmiyet bakımından ziraat ağır basmaktadır. Halkın gıdasını, giyim eşyasının çoğunun ham maddesini, dahili ihtiyaç fazlasının ihracı suretiyle ithalatta bulunabilmesini ve hatta sanayiinin kurulmasını hep ziraat sağlamaktadır. Fakat, buna rağmen, Türkiye'de ziraat teknik bakımından umumiyetle iptidai, çiftçi veya dönüm başına olan verim son derece düşük ve istihsal olunan malların yolsuzluk ve nakil vasıtasızlığı yüzünden

pazarlara akması güç bulunmaktadır.” (Thornburg, 1950: 90) Türkiye'nin sanayileşme stratejisinin de bu bağlamda tenkit edildiği raporda; sanayileşmenin devlet tarafından ele alındığı ve en modern tekniklere göre bazı fabrikaların kurulduğu lakin bu fabrikaların halkın basit alet, edevat, nakliye vasıtası ve sıradan günlük ihtiyaçlarını karşılamada uzak olduğu ifade edilerek, gıda ihtiyacının temini için tarla sürmekte kullanılan kara sapanla yabancı uzmanlara kurdurulmuş bulunan muazzam Karabük Fabrikası arasında çok büyük bir boşluğun bulunduğu dile getirilmiştir. Aynı şekilde, Ruslar tarafından inşa olunan Kayseri Mensucat Fabrikası kuruluş yeri noktasında tenkit edilmiştir (Thornburg, 1950: 90-91). Thornburg raporunda Karabük Fabrikası için getirmiş olduğu öneri, müessesenin tasfiye edilmesidir; “Sonunda, Amerikan hususi sermaye ve bilgisiyle müştereken Karabük’ü mühim bir sanayi merkezi haline getirmesi de mümkündür. Karabük çelik sanayii için gayri müsaittir, fakat hafif sanayi için belki de bu kadar gayri müsait olmayabilir. Tasfiye yoluna gidildiği takdirde bütün tasfiye ameliyelerinden olduğu gibi Karabük müessesesine başlangıçta yatırılan sermayenin büyük bir kısmının üzerinden bir sünger geçirilmesi ve kıymetinin yeni istimal şekline göre baştan takdir olunması icabedeceği tabiidir” (Thornburg, 1950:118-119).

Thornburg'un hazırlamış olduğu bir diğer raporu da Türkiye Nasıl Yükselir başlığını taşımaktadır. Bu raporunda da, araştırmaları ve teftişleri neticesinde devletçilik politikası ile hedef olarak ilan edilen gayenin müsbet bir netice verdiğini gösteren tek bir vakaya dahi rastlanmadığını (Thornburg, t.y :174) ifade ederek devletçilik politikasını tenkit etmiş ve devletçilik politikalarının başarısızlığını dile getirmiştir. Thornburg raporunda Türk uzmanların yetersizliğini dile getirerek, Amerikalı uzmanlara Türkiye'nin ihtiyacının olduğunu ifade etmektedir; “...1940'tan beri hükûmet hemen hemen tamamen Türk mütehassıslarını kullanmağa mecbur olmuştur. Fevkalâde bir meslekî eğitim görmüş oldukları halde bu teknisyenlerin ekserisi memleketin iktisadî gelişmesine kılavuzluk etmek için gerekli tecrübeye sahip değildirler. Bu eksiklik tamamlanincaya kadar yabancı müşavirlere duyulan ihtiyaç ortadan kalkmayacaktır. Müteakip birkaç yıl içinde Türkiye evvelce Avrupa'dan temin olunan kaynaklar bakımından bilhassa Birleşik Amerika'ya tâbi olacağından Amerikan ölçü ve faaliyetlerine vakıf bulunan Amerikan mütehassıslarına ihtiyaç duyulacaktır” (Thornburg, t.y :193).

Raporda, devlet çiftlikleri haricinde Türk çiftliklerinde hemen hemen hiçbir modern aletin kullanılmadığı (Thornburg, t.y: 214) tespiti yapıp, Türkiye'nin lokomotif imal edecek bir fabrika kurmasının erken olduğu; çelik pulluk ve modern çiftlik arabalarını imal etmeğe başlamamış olan bir ziraat memleketi lokomotif imal edecek vaziyette olamaz, (Thornburg,

t.y: 198) denilerek Türkiye'nin aldığı krediler ile pulluklar, ot balya makineleri, hasat makineleri, çift arabaları, yaba ve el arabaları üretmesi gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur (Thornburg, t.y: 201). Ayrıca, Sümerbank ve Etibank için yapılan tespitite "...Umumî olarak konuşulursa, bu teşebbüsler içinde Amerikan sermayedarlarına tavsiye olunabilecek bir tek teşebbüs dahi yoktur" (Thornburg, t.y: 222) eleştirisi getirilirken, Türkiye'nin gübre olarak kullanılmak üzere senede 4.000 ton nitrat külü ürettiğini ve Sümerbank'ın yıllık 60.000 ton üretimde bulunacak yeni bir nitrat fabrikası kurma teklifinin de yanlış olduğu ifade edilmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye tarım ülkesi rolü biçen batılı zihniyetin bir yansıması olan raporda; uçak motorları, dizel makineleri ve buna benzer karışık makine tipleri imal edecek fabrikalara da karşı çıkılmış ve bu tip projeleri teklif veya müdafaa eden şahıslara, kaynakların bu gibi projelere sarf edilmesine müsaade eden idari çevrelere Amerikalıların birer iş adamı gözüyle bakmayacağı ifade edilmiştir (Thornburg, t.y: 223). Türkiye için şu tavsiyede bulunulmuştur: "Daha fazla inkişaf göstermek için ilk olarak hükümetin yollar, demiryolları, sulama, kurutma, mahalli elektrik merkezlerinin genişletilmesi gibi bayındırlık işlerinde daha fazla faaliyet göstermesi ve eğitim, zirai tevsi işleri, sağlık ve sıhhat meselelerinde ilerlemeler kaydedilmesi lazımdır. Diğer acil bir ihtiyaç, dökümhane, makine atölyeleri, basit ziraat aletleri imal eden fabrikalar, araba ve diğer iptidai ulaştırma vasıtaları, zirai, yol inşa ve diğer zaruri makinelerin toplanma ve tamirat için tesisler ve yapı malzemelerinin imali gibi işlerle uğraşan ufak ve hafif sanayidir. Gıda işleme ve muhafaza ile uğraşacak sanayi için büyük imkânlar mevcuttur..." (Thornburg, t.y: 227).

1948'de Marshall Planı'na dahil olan Türkiye'nin, söz konusu yardımlardan yararlanabilmesinin kabul gerekçesinin, yukarıdaki satırlarda ifade etmeye çalıştığımız Thornburg raporları ile Türkiye'ye biçilen rol arasındaki paralellik dikkat çekicidir: "Türkiye'nin Marshall yardımından yararlanması, şu gerekçeyle kabul edilmiştir: Savaştan yıkık çıkan Avrupa'nın gıdaya ve hammaddeye ihtiyacı vardır. Türkiye, aldığı yardımlarla tarımı geliştirecek ve Avrupa'nın gıda ve hammadde deposu hâline gelecektir. Buna karşılık sanayi mamullerini Avrupa'dan alacaktır. Atatürk döneminde amaç, sanayi ülkesi olmak iken, Marshall yardımı ile amaç, Avrupa'nın tarım ülkesi olmaktır" (Avcıoğlu, 1976: 557-558).

1948 yılında ABD Federal Karayolları Bürosu genel müdür yardımcısı Hilts'in başkanlığındaki heyet, Türkiye'nin Yol Durumu başlığını taşıyan ve Hilts Raporu olarak bilinen bir rapor hazırlamıştır. Raporda, gerek otomobil ve otobüs ile yolcu taşımada, gerekse kamyon nakliyatının, demiryolu nakliyatından daha hızlı ve kapıdan kapıya servis temin eden bir sistem olduğu ve karayolu taşımacılığının demiryoluna göre daha ucuz olduğu ileri

sürülerek karayolu taşımacılığının, demiryolları taşımacılığından üstün olduğu savunulmuştur. Hilts'in tavsiyeleri doğrultusunda hazırlanan ve dokuz yılda tamamlanması öngörülen bir program, Bakanlar Kurulu'nun 8 Ağustos 1948 tarih ve 3/7840 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Güven, 1998: 9-16).

Türkiye Ekonomisi başlığını taşıyan, Dünya Bankası Raporu olarak ya da raporu hazırlayan heyetin başkanı olan James. M. Barker'in adıyla anılan 1950 tarihli raporda, Türkiye'nin sanayileşmek için önceliği tarıma vermesi gerektiği iddia edilmiştir. Türkiye'deki o güne kadar, kalkınma ve sanayileşme çabalarının, ihtiyaçlar ve kaynaklarla uyumlu olmadığı ve diğer sektörlerin gelişmesine imkân tanımayan bir program olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin zorunlu bir ihtiyaç olmamasına, gerekli ham maddesi ve teknik bilgiye sahip olmamasına rağmen uçak motorları fabrikası, suni ipek fabrikası, yün mensucat fabrikası kurması eleştirilmiştir. Barker Raporunda tarımın önemi vurgulanmış ve tarımsal bir kalkınma modeli tavsiye edilmiştir. Buna göre tarımsal kalkınma, düşük bir sermaye yatırımıyla, en fazla işgücü istihdamını sağlayacak ve ihracat yoluyla döviz rezervlerinde artış olacaktır. Bundan dolayı da tarımsal kalkınmanın, kamu yatırım kaynaklarından ilk önceliğe sahip olması gerektiği vurgulanmıştır (Güven, 1998: 109-118). Thuman Doktrini, Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye gelen Thornburg, Hilts ve Barker gibi uzmanlar aracılığıyla Türkiye'nin takip ettiği ithal-ikâmecî politikalar hedef alınarak, ağır sanayinin kurulması engellenmeye çalışılmıştır. Türk havacılık endüstrisinin ortadan kalkmış olması da bu gayretlerin başarılı olduğunu düşündürmektedir (Bocutoğlu-Dinçalsan, 2014: 171).

Yukarıdaki satırlarda ifade etmeye çalıştığımız faktörlerle beraber, II. Dünya Savaşı yıllarında devletin ekonomiye artan müdahalesi, 1942 tarihli Varlık Vergisi, 1943 tarihli Toprak Mahsulleri Vergisi, 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve geniş halk kitlelerinin refah seviyesindeki düşüş mevcut iktidara karşı bir hoşnutsuzluğun oluşmasına sebep olmuştur. Ayrıca, "Savaş zenginleri liberal bir düzende birikimlerini daha kolay ve kısa zamanda değerlendirebilecekleri kanısıyla DP'nin kurulması ve gelişmesine bütün güçleriyle katıldılar" (Tokgöz, 1997: 113). Bu elverişli şartlar, yeni bir partinin siyasi arenada yer almasına zemin hazırlamış ve 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes tarafından "kuruluş felsefesi liberalizm olan" (Baytal, 2007: 550) Demokrat Parti kurulmuştur. DP Temmuz 1946'da yapılan seçimlerde iktidara gelememiş ancak 61 milletvekilliği kazanarak TBMM'ye girmeyi başarmıştır.

Almanya'daki Nazi yönetiminden kaçıp Türkiye'ye sığınan Alman profesörlerin öncülüğünde, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü bünyesinde yapılan sosyal

politika tartışmalarında, sosyal politika önlemleri ile toplumsal gerilimleri azaltmanın ve toplumun bütünlüğünü korumanın ve aşırı siyasi akımları önlemenin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Türkiye’de çok partili hayata geçilirken, sosyal politika alanında da birtakım düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir; 1945 yılında Çalışma Bakanlığı’nın kurulması, yine 1945 yılında İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesi, 1946 yılında İşçi Sigortaları Kurumu’nun kurulması, farklı devlet kurumlarında çalışan memurların 1949 yılında Emekli Sandığı’nın çatısı altında toplayacak şekilde bir düzenlemenin yapılmasını (Buğra, 2008: 160-161) bu bağlamda dile getirmek mümkündür.

Çalışma hayatına yönelik olarak, 1946 yılında Cemiyetler Kanunu değiştirilmek suretiyle sınıf esasına dayalı derneklerin kurulmasını yasaklayan hükümlerin ortadan kaldırılmasıyla peşi peşine sendikalar kurulduğu görülmektedir. 1947 yılında ise 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş, böylece Türkiye’de sendika kurma hakkı ilk kez özel bir kanuna konu olmuştur. Ancak, sendikalara grev hakkı tanınmadığı için toplu pazarlık hakkının eksik kaldığı ifade edilebilir (Şişman, 2017: 11).

1950 seçimleri yaklaşırken halkın büyük bir çoğunluğu, emekçiler, aydınların çoğunluğu muhalefetin yanında yer alıyordu ve dönemin başlıca yayın organları da DP’yi desteklemişlerdir. DP kampanya sürecinde açık bir biçimde işçilere grev hakkının tanınması gerektiğini savunurken, CHP grevin çağdışı bir mücadele yöntemi olduğunu ve işçiyi yoksullaştırdığını ileri sürerek, grev hakkına bütünüyle karşı çıkmıştır. DP, kampanya süresince serbest piyasa ekonomisinin önemini vurgulayıp, yoksulluğun tüm sebebinin devletçilik politikaları olduğunu iddia etmiş ve iktidara gelmeleri durumunda devlet fabrikalarını özel kişilere satacağını taahhüt etmiştir (Çavdar, 2003: 373-374). DP programının 5. maddesinde sosyal adalet ve dayanışmadan bahsettikten sonra, ‘insanlık onurunun korunması için, çalışmak isteyen her işsiz yurttaşa iş bulunmasını, ihtiyarlık, hastalık ve sakatlık gibi durumlarda yurttaşların yardım görmelerini, demokrat bir toplumun başlıca amaçlarından sayarız’ (Kanca, 2012: 50-51) prensibini benimseyerek çalışma ve yaşam şartlarına yönelik bakış açısını ortaya koymuştur. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlerde oyların büyük bir çoğunluğunu alan Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Kaymakçı, dönemin atmosferini yorumlarken; “1950 hareketi dış yardımlar, ekonomik büyüme ve dünya sistemine eklenecek spontan kalkınma vaatleri altında yeni ittifaklar yaratabilmiş olmasının lüksünü sürmektedir. Bunun anlamı, her ülkenin gelişme patikasının tek başına

hegemonik trendlerce belirlenmesinden daha ziyade, dış konjonktürce açılan fırsat alanının iç dinamiklerce doldurulması olmaktadır” (Kaymakçı, 2015: 176-177) görüşünü dile getirmektedir.

3. 1950-1954 Dönemi

1950-54’ün hemen hemen mutlak bir liberal dönem (Yerasimos, 1976: 1355) olduğu ifade edilmektedir. Burada incelediğimiz bu alt dönemi de kapsayan, 1950-1960 dönemi için Çavdar, “Türkiye’de tek parti iktidarının bütünüyle geride kaldığı, liberal ekonominin uygulanmaya çalışıldığı, kapitalist bir kalkınmanın ilk adımlarının atıldığı bir dönemdir” (Çavdar, 1992: 221) ifadesini kullanmaktadır. Türkkan, dönem içerisinde takip edilen iktisat politikalarını, popülizm bağlamında değerlendirirken şöyle demektedir: “Demokrat Parti iktidarının ilk dönemlerinde devletin asli fonksiyonlarını yerine getirme görevine endeksenerek hareket etmiş ve bu alanda önemli mesafeler kaydedilmiştir. Dolayısıyla 1950-1954 döneminde popülist ekonomi anlayışının henüz ağırlık kazanmadığını söylemek mümkündür. Ancak 1954 seçimlerinden sonra hızlanan siyasi mücadele ortamında giderek artan dozda bir popülist ekonomi anlayışının egemen olduğu görülmüştür” (Türkkan, 1996: 203).

Türkiye 1950-53 döneminde ekonominin hızla gelişmesini sağlayacak dış kaynaktan, atıl verimli topraklara, ucuz işgücünden, özgürlük ortamına uzanan bir dizi olumlu etkenlere sahipti. Türkiye bu fırsattan yararlanarak, yılda ortalama %11.3 gibi yüksek bir reel GSMH artışını yaşadı (Kazgan, 1999: 108). Bu dönem esasında tarım üretimindeki gelişmelerin hızlandığı yıllar olmuştur. Dönem boyunca tarımın ortalama büyüme hızı %13,2’yi bularak, %9,2’lik sınai büyüme hızını bariz bir şekilde aşmıştır. Bunun neticesi olarak tarımın milli hasıla içindeki payı da artmıştır. Tarım kesiminin milli hasıla içindeki payı 1946-1947’de %43,2 iken 1952-1953’te %44,7’ye çıkmıştır. Aynı yıllarda sanayi sektörünün payı ise %15,2’den %13,4’e düşmüştür (Boratav, 1995: 80). Ancak sanayi sektörünün milli hasıladaki payının azalması sanayideki bir gerileme anlamına gelmemektedir. Tarım sektöründeki yüksek büyüme hızından dolayı sanayi sektörünün milli hasıladaki payı düşmüştür.

Tarım sektöründeki yüksek büyüme oranlarının gerçekleşmesinin sebepleri olarak; uluslararası iş bölümünde Türkiye’ye biçilen rol ve hükümetin tercihinin yanı sıra çok iyi giden iklim şartları, Kore Savaşı’nın oluşturduğu konjonktürün ticaret hadlerini tarım lehine çevirmesi, toplam yatırımlar içinde tarımın paydaki artışı ifade edebiliriz. II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile birlikte, silah altındaki genç nüfusun askerlikten tarım üretimine tekrar dönmesi ve bununla birlikte, Marshall Planı çerçevesinde traktör sayısındaki artış -1948

yılında 2.500 civarında olan traktör sayısı 1950 yılında 20.000 (Çavdar, 2003: 386) geçmiştir-tarım üretimini artırıcı niteliktedir. Ancak belirtmek gerekir ki tarımda üretimdeki artışa rağmen verimlilikte artış olmamıştır. 1949 ile 1956 arasında traktör sayısındaki 23 katlık artış ve gübre kullanımındaki 10 katlık artışa rağmen verimlilik aynı seviyede kalmıştır (Yerasimos, 1976: 1374). Toplam yatırımlar içinde tarımın payı, 1948’de %9,7, 1949’da %11,2, 1950’de %13,5, 1951’de %16,0. 1952’de %17,3 1953’te %10,6 ve 1954’te %8,5 (Kazgan, 1963: 177) olmuştur. Tarım kredilerinin miktarı ise, 1950 yılında 810 milyon lira, 1952’de 1.796 milyon lira, 1954’te 2.380 milyon lira, 1956’da 3.462 milyon lira, 1958’de 4.408 milyon lira ve 1960’ta 4.755 milyon lira (Şahin, 1998: 108) olarak sürekli bir artış göstermektedir. Kredilerde tarımın payındaki bu gelişmeler ve başta traktör olmak üzere tarım girdilerindeki artışlar, ekilen arazi miktarının da artmasını beraberinde getirmiştir. Ekilen arazi miktarındaki gelişme şöyledir; 1945’te 12.664 bin ha., 1950’de 14.542 bin ha., 1955’te 20.998 bin ha., 1960’ta 23.264 bin ha. (Demirgil, 1980: 142). Tarım arazisindeki bu genişlemede, uygulamada daha çok kamu topraklarının dağıtımı şeklini alan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun tesiri de olmuştur. Şöyle ki, dönem boyunca başta Bulgaristan’dan gelen göçmenler olmak üzere, topraksız ya da az topraklı köylülere toprak dağıtımı yapılmıştır. Bu suretle 350 bin civarında aileye 18 milyon dönüm toprak verilmiştir (Kepenek-Yentürk, 2000: 105). Ancak tarımda arazi dağılımının adil olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. 1952 ve 1963 yıllarındaki toprak dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Tablo 1.

Beşte Bir Aile Dilimleri	1952 Yılı İşlenen Arazi (%)	1963 Yılı İşlenen Arazi (%)
Alt	1.00	1.50
Alt-Orta	5.50	5.00
Orta	10.50	11.50
Üst-Orta	20.00	20.50
Üst	63.00	61.50

Kaynak: Çavdar, 2003: 391.

Devlet Su İşleri'nin yaptığı bir araştırmada Amik, Ceyhan, Berdan ve Asi ovalarında toprakların önemli bir bölümünün az sayıda ailenin elinde bulunduğu, ailelerin %2'sini teşkil eden 502 aile tüm toprakların %59'unu elinde bulundurduğu (Çavdar, 2003: 392) tespit edilmiştir. Arazi dağılımındaki bu adaletsizlik, tarım kredisi ve traktör başta olmak üzere tarım girdilerinde büyük arazi sahiplerinin daha fazla istifade ettiğini ve tarımdaki gelişmenin büyük toprak sahiplerinin lehine bir refah artışını ortaya çıkardığını düşündürmektedir.

Kore Savaşı dolayısıyla ABD ve Kanada kendi ürettikleri tahılı stok etmeyi tercih edince, zaten tarım ürünleri kıtlığının çekildiği savaş sonrası dünyada, Kore Savaşı sebebiyle spekülasyon stok alımlarının eklenmesiyle birlikte Türkiye'nin dış ticaret hadleri hızla lehine dönmüştür (Kazgan, 2005: 99). İklim şartlarının da oldukça elverişli olduğu bu dönemde, Türkiye ürettiği tahıl için dünya pazarlarında daha fazla ve daha yüksek fiyatlardan alıcı bulmuştur. Bu tabloya, devletçe yüksek destekleme fiyatlarıyla tarım ürünlerinin satın alınması -ki bu yüksek fiyat tespiti, sadece dünya ölçeğindeki eğilimlerin bir sonucu olmayıp, tarım üreticilerinin oylarının ağırlığını da yansıtmaktadır (Pamuk, 2017: 330) - karayollarının gelişmesi ve bu suretle nakliyat maliyetlerinin düşmesi eklendiğinde, tarım üretiminde artış kolaylaşmıştır. Tarım arazilerinin adaletsiz dağılımı her ne kadar tarımsal gelişmede bütün çiftçilerin eşit bir şekilde yararlanamamasına sebep olmuşsa da tarımdaki bu gelişmelerin, kırsal alanda mutlak yoksulluğu azaltıcı bir sonucunun olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir.

Kırsal kesimde yeni iş imkânlarının oluşmaması itici bir faktör olarak ortaya çıkarken, şehirlerde yeni istihdam alanlarının oluşması ve artan işgücü talebi, kırsal alanlarda yaşayanlar açısından işgücü piyasasının genişlemesi, mevsimlik iş imkânlarının artması ile birlikte kalıcı ya da geçici göç ile hanelerin gelir elde etme stratejilerine yeni bir alternatif doğmuş oldu. Bu gelişmelerin ortaya çıkmasında, hem insanların hem de malların hareket kabiliyetini artıran karayollarındaki gelişimin de etkisi bulunmaktadır (Keyder, 1999: 164). Tarımdaki makineleşmenin açığa çıkardığı emek gücü ve şehrin çekiciliği gecekonduların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şehir nüfusu içinde gecekondu nüfusunun payı devamlı bir şekilde artış göstermiş, 1955'te %4,7 olan oran 1960'ta %16,4'e yükselmiştir. Ayrıca 1950'li yıllarda Balkanlardan Türkiye'ye hızlanan göç dalgası ile gelen muhacirlerin, bilhassa imalât sanayinde, gıda sektöründe, tamir işlerinde yerlerini alarak iş bölümünün gelişmesine, yeni birtakım mesleklerin doğmasına ve mevcutların güçlenmesine katkısı olmuştur (Erkal, 2016: 166-167).

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte kalkınma stratejisindeki değişmeye rağmen devletin toplam yatırımlar içindeki payının azalması sonucunu doğurmamıştır. Çünkü sanayileşme hamlesinin gerçekleştirilmesi ve özel teşebbüsün teşviki için altyapı yatırımlarının yanı sıra, özel sektörün o günkü şartlarda kuramayacağı anlaşılan bazı temel sınaî ve tarımsal madde ve ara mallarının üretimi için gerekli tesisler devletçe kurulmuştur. Toplam sabit sermaye yatırımları 1950 yılında %29,5 artarken, aynı yılda özel sabit sermaye yatırımlarındaki artış %61 ve kamu sabit sermaye yatırımlarındaki artış ise %39 olarak gerçekleşmiştir. 1951'de toplam sabit sermaye yatırımları %6,8 artarken, özel sabit sermaye yatırımlarındaki artış %62 ve kamu sabit sermaye yatırımlarındaki artış ise %38 olarak olmuştur. 1952'de toplam sabit sermaye yatırımlarındaki artış ve özel sabit sermaye yatırımlarındaki artış ile kamu sabit sermaye yatırımlarındaki artış sırasıyla, %26,9, %60, %40 olarak gerçekleşmiştir. 1953'te toplam sabit sermaye yatırımlarındaki artış %19,8, özel sabit sermaye yatırımlarındaki artış %53, kamu sabit sermaye yatırımlarındaki artış %47 seviyesindedir. İmalat sanayiinde esas itibariyle ihracat sanayii yerine ithal-ikâme sanayii kollarına ağırlık verilmiştir. Çalışmanın bu kısmında incelediğimiz alt dönemi de kapsayacak tarzda 1950-1960 döneminde dokuma, tütün, gıda, dericilik, cam, toprak gibi nispeten basit teknoloji ile çalışan alanların yanı sıra özel yabancı sermaye tarafından ve lisans anlaşmalarının sağladığı teknoloji transferleriyle nispeten daha ileri teknoloji gerektiren ithal-ikâme imalat sanayii kollarında da gelişmeler yaşanmıştır (Hiç & Manisalı, 1980: 188-190). Devletçi sanayileşme döneminde başlanan temel tüketim mallarının yerli üretimine bu dönemde de devam edildiği görülmektedir. 1952 ve 1953'te gübre, azot ve çimento fabrikalarının kurulmuş olması, iç ve dış konjonktürel şartlarla ile çerçevesi çizilmiş bile olsa bir sanayileşmenin olduğunu göstermektedir.

1950'yi takip eden yıllarda, yeni iktidarın dış ve iç ekonomi politikası, genişleyen dış yardımlar, uluslararası kuruluşlara katılmanın verdiği güven ve sağladığı teşvik, genel olarak dünya ekonomik konjonktüründeki gelişmeler dolayısıyla Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinin gelişmesine ve dış ticaretin GSMH içindeki payının artmasına neden olmuştur. Dış yardım imkânlarına ve dünya konjonktürüne bağlı olarak toplam dış ticaretin GSMH'ye oranı 1950 yılında %14,8, 1951'de %16,3, 1952'de %18, 1953'te %15,5 ve 1954 yılında %13,3 olarak gerçekleşmiştir. 10 Ağustos 1950 tarihinde ihracat tahditlerinin asgari seviyeye indirilmesi ve ithalatta da ithal mallarının %65 oranında libere edilmesiyle birlikte, 1951 yılında ihracat %40,7 ithalat %19,2 artmıştır. 1952 yılında ihracattaki artış %38,3 ithalattaki artış ise %15,6 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticarete uygulanan açılma politikası, dış ticaret dengesizliklerinden dolayı Eylül 1952'den itibaren yavaş yavaş daraltılmaya başlanmış ve

Nisan 1953'te eski tahditler tekrar getirilerek ithalatta liberasyona son verilmiştir (Manisalı, 1970: 107-109).

Ülke nüfusunun %80'nine yakın bir kısmının geçimini tarımdan sağladığı 1950'li yılların başında, tarım içi eşitsizlikler, ülke ölçeğindeki eşitsizlikler içinde önemli bir paya sahipti. Kırsal alandan şehirlere göçün hızlanmasıyla birlikte tarımın, hem ekonomi içindeki hem de gelir eşitsizliklerindeki ağırlığı azalmaya başlamıştır. Bu gelişmenin arkasındaki sebepler arasında şunları ifade edebiliriz: ilk olarak gerek dünyada gerekse Türkiye'de nispi fiyatların tarımın lehine gelişmesi, ikinci olarak sanayileşme ve buna bağlı olarak hızlı verimlilik artışının, kırsal alandan şehir ekonomisine geçen önemli miktardaki nüfusun verimliliğine olumlu etkide bulunması ve şehir ekonomisinde verimlilik artışlarının gerçekleşmesi. Bu duruma paralel olarak tarım kesiminde de verimlilik artışları yaşanması. Hatta emeğin tarım dışına kayması süreci hızlandıkça tarımda emeğin verimliliği ve ortalama gelirleri şehir ekonomisinden daha hızlı artmaya başlaması. Üçüncü olarak ücret/ortalama gelir oranının yükselmeye başlaması (Pamuk, 2013: 310).

1946-1953 yıllarında hızlı bir büyüme süreci ve buna bağlı olarak bütün sosyal grup ve tabakaların reel gelirinde artış yaşanmıştır. Savaş yıllarında hayat standartları düşen grupların 1950 yılına gelindiğinde reel gelirleri savaş öncesinin üstüne çıkmıştır. 1953 yılında reel ücretler %73,3 artmıştır. Bu artışa rağmen, emek verimliliğinde bir düşme olmadığı kabulü ile sınıai hasılanın %100 arttığı dikkate alınır, ücretlerin katma değer içindeki payının gerilemiş olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm ücret ve maaş gelirlerinin 1950-53 yılları arasında milli hasıladaki payı %19,5'ten %16,1'e düşmüştür. Tarım-dışı hasıla içinde ise ücret ve maaşların payı %38,9'dan %32'ye düşmüştür. Ücret ve maaşların payındaki bu düşme karşısında, sınıai-ticari kârlar, faiz ve kira gibi emek dışı gelirler ile tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlamasını ve genel olarak ithalatı organize eden ticaret sermayesi erbabı ile küçük tüccar ve esnafın payları artmıştır (Boratav, 1995: 81-83). Ayrıca, 1950-1953 döneminde fiyat artışlarının ortalama olarak %4 gibi oldukça mutedil bir seviyede (Hiç, 1970: 57) olduğu dikkate şayandır. Enflasyon oranının düşük seviyelerde gerçekleşmiş olması dönem içinde enflasyonun gelir dağılımını bozucu ve yoksulluğu artırıcı olumsuz tesirinin olmadığı ya da en azından bu etkilerin düşük kaldığı anlamına gelmektedir. Yapmaya çalıştığımız bu açıklamaların ışığında, söz konusu dönem için mutlak yoksulluğun azaldığını ama görece yoksulluğun dönemin bir realitesi olduğu anlaşılmaktadır.

4. 1954-1960 Dönemi

İktidarının ilk yıllarında iktisat politikalarında liberalizme bağlı kalan DP, 1951 yılında çıkardığı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile beklenen miktarda yabancı sermaye girişini sağlayamadı. Dış ticarete liberasyon neticesi, 1950 yılında 285.664 bin dolar olan ithalat, 1951’de 402.086 bin dolara, 1952’de 555.920 bin dolara, 1953 yılında 532.533 bin dolara, 1954 yılında 478.359 bin dolara yükselmiştir. 1950’de 263.424 bin dolar olan ihracat ise, 1951’de 314.082 bin dolar, 1952 yılında 362.914 bin dolar ve 1953’te 396.061 bin dolar, 1954’te 334.924 bin dolar olarak gerçekleşmiş (TÜİK, 2014: 437) ve bu gelişmelerin tabii sonucu olarak dış ticaret açıkları ortaya çıkmıştır. Bu tablonun oluşmasında Kore Savaşı’nın bitmesiyle birlikte ABD’nin elindeki tahıl stoklarını piyasaya sürmesi etkili olmuştur. Çünkü Türkiye’nin hem ihracatı bundan olumsuz etkilenmiş hem de ihraç ürünlerinin fiyatı düşmüştür. Ayrıca kötü giden iklim şartları da yaşanan sıkıntıyı artıcı niteliktedir. Bu sebeple dış ticaretteki liberalizasyon 1952’den itibaren daraltılmaya başlanmış ve 1953’te eski tahditler tekrar getirilmiştir. Dış ticarete bu gelişmeler yaşanırken, 1950-1960 döneminde dış borçlanma artmış ve 1949’dan, 31.12.1960’a kadar dış borç miktarı toplam 1 milyar 367 milyon dolara ulaşmıştır (Manisalı, 1970: 111).

Bu dönemde, ödemeler dengesindeki bozulma ve dış kaynak kullanımındaki azalma neticesi ithalatta daralma yaşanmıştır. İthalatta kota uygulamasıyla birlikte kaçakçılık, karaborsa ve ithalatı yasaklanan malların üretiminde büyük kârların elde edildiği tahmin edilebilir. Yaşanan kıtlıklar ve yoklukların diğer bir sonucu da malların fiyatında meydana gelen artışlardır. Hükümet bu tablo karşısında 1956 yılında Milli Koruma Kanunu’nu tekrar uygulamaya koymuş ve birçok mal için narh fiyatı uygulamasına gitmiştir. Ekonomide yaşanan mal kıtlıkları, ithal ikâmesi yapan çok sayıda üreticinin ortaya çıkmasını, bir anlamda küçük sanayi patlamasını beraberinde getirmiştir. Nohuttan üretilen yapay kahveden, oto yedek parçasına kadar pek çok mal küçük sanayi tarafından üretilmiştir. Oto lastiği kaplama gibi tekniklerin uygulanması da bu döneme rastlamaktadır. Önceki alt dönemle ilgili açıklamalarımıza paralel bir biçimde bu alt dönemde de devlet yatırımlarında artışlar devam etmiştir. Devlet tarafından yapılan yatırımlar dokuma, tütün, gıda, dericilik, cam, çimento sanayii ile karayolları, enerji, barajlar gibi altyapıya yönelik alanlarda olmuştur. Belirtilmesi gereken önemli bir gelişme de 1954-1958 yıllarındaki ithalat tıkanıklığı sebebiyle gelişen küçük sanayi, sanayileşmede kullanılacak işgücünün yetişmesini sağlamıştır (Çavdar, 2003: 382-394). Dünya kapitalizminin genişleme eğiliminde olduğu bu dönemde, korumacı politikaları aşip pazara ulaşmak için kapitalistlerin daha önceden mal sattıkları ülkelerde

üretim yapmak amacıyla yerli sermaye grupları ile işbirliği yapma tercihinde bulunmalarının da Türkiye’de sanayileşmenin gelişmesine katkısı olduğunu ifade edebiliriz.

1954-1958 döneminde reel GSMH büyüme hızı müspet olmakla beraber 1950-1953 kıyasla bariz bir şekilde gerilemiş ve yılda ortalama %4,1 olmuştur. Nüfus artış hızının %2,85 olduğu bu dönemde kişi başına gelir artışı %1,25 oranında gerçekleşmiştir. Enflasyon oranı %13,3’e yükselmiş, kamu yatırımlarından dolayı kamu açığı GSMH’nin %2,7’sine yükselmiş, dış borç servisi ihracatın %31’ine çıkmıştır (Kazgan, 1999: 108). GSYİH’de Tarımın payı 1950-53 döneminde %43,9, 1954-56 döneminde %38,7, 1957-60 döneminde %39,5 olmuştur. Sanayinin payı 1950-53 döneminde %13,7, 1954-56 döneminde %16, 1957-60 döneminde %16,9 olmuştur. 1950-53 döneminde %42,9 paya sahip olan hizmetler sektörünün payı 1957-60 döneminde %43,6 olarak gerçekleşmiştir. Tarımın istihdamdaki payı 1950 yılında %85,7, 1960’ta %74,9 olarak gerçekleşmiştir. Sanayinin istihdamdaki payı 1950 yılında %7,4, 1960’ta %9,6 seviyesinde olmuştur. Hizmetler sektörünün istihdamdaki payı 1950’de %6,9, 1960’ta %10,3 düzeyindedir (Şahin, 1998: 102-103). Büyüme hızının incelediğimiz önceki alt döneme göre düştüğü, kişi başına gelir artışının oldukça düşük seviyelerde gerçekleştiği 1954-1960 döneminde, enflasyon oranı da kredilerdeki artış ve parasal genişlemenin sonucu olarak, o dönem için rekor sayılabilecek seviyelere ulaşmıştır. Çalışmamızın konusu bağlamında enflasyondaki artışın geniş halk yığınlarının refahını olumsuz etkilediğini ifade etmek gerekir. Dış borç servisinde de önemli bir artış olmuştur. 1954-1960 döneminde tarımın milli hasıla içindeki payı düşerken, toplam istihdam içindeki payı da azalmıştır. Buna karşılık, sanayi sektörü ve hizmetler sektörünün hem milli hasıladaki payları hem de istihdamdaki payları artmıştır.

1953-1958 arasında ithalatta meydana gelen %40’tan fazla düşüş ve dış baskılar neticesinde 4 Ağustos 1958 Kararları alınmıştır. Kararlar çerçevesinde TL, dolar karşısında %68,9 oranında devalüe edilmiş, dış ticaret kontrolleri gevşetilerek ihracat ve ithalatta izin verilmesi işlemleri kolaylaştırılmış, kamu işletmelerince üretilen ürünlerin fiyatı artırılmış, bütçe açıklarının daraltılmasına gidilmiştir. Bunların karşılığında Türkiye’nin 600 milyon dolarlık borcunun ertelenmesi kabul edilmiş ve 359 milyon dolarlık yeni kredi taahhüt edilmiştir (Şahin, 1998: 113 -Boratav, 1995: 88).

1958 krizi ve takip eden yıllarda yaşanan durgunluğun dikkat çeken tarafı, tarım ve sanayi üretiminde yavaşlama olsa da mutlak düşüş yaşanmamıştır. Ayrıca, ücretli çalışan ve tarım çalışanlarının refah seviyelerinde önemli gerilemeler olamamıştır. 1958 yılında reel ücretler 1953’teki düzeyinin altına düşmüş olsa da dönemin tamamı dikkate alındığında reel

ücretler artmamış ancak eski düzeyini yaklaşık olarak muhafaza etmiştir. Dönem içerisinde işveren ve işçi sayısında bir azalma olmamış, işçi sayısı 1,6 milyondan 2,4 milyona yükselmiştir (Kazgan, 2005: 118).

İncelemeye çalıştığımız 1954-1960 alt döneminde gelir dağılımı, incelediğimiz önceki alt döneme göre zıt yönde bir eğilim göstermiştir. Tarım dışı kesimdeki ücretli ve maaşlı grupların mutlak yoksullaşmalarının bir önceki alt dönemde (1950-54) düzeldiği, bu alt dönemde ise görece durumlarının dönem boyunca düzeldiği görülmektedir. Milli gelir içinde memur maaşlarının payı, 1952-53 ortalaması %7 civarındayken, dönem boyunca yaşanan küçük dalgalanmalara rağmen yükselmiş ve %9,5'e çıkmıştır. İşçi ücretlerinin de milli gelir içindeki payı artmıştır; 1952-53'te kamu işçilerinin milli gelirdeki payı ortalama %2 iken, bu pay dönem sonunda %2,7'ye yükselmiştir. Özel kesim işçilerinin milli gelirdeki payı 1952-53'te %7,7 iken dönem sonunda %11,6'ya yükselmiştir. Tüm ücret ve maaşların milli gelirdeki payı ise %16,7'den %23,8'e yükselmiştir (Boratav, 1995: 90-92). Bu gelişmeler çerçevesinde 1954-1960 döneminde işçi-memur kesiminin görece yoksulluğunun azaldığını söylemek mümkündür.

5. Sonuç

1950'li yıllara girilirken liberalleşme temayüllerini benimseyen, çok partili hayata geçen bir Türkiye söz konusudur. Bu gelişmede, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra batılı kapitalist sistemden yana tercihini belirlemede iç ve dış konjonktürel faktörlerin tesiri söz konusudur. 1946 tarihli İvedili Sanayi Planı'nda vazgeçilerek, 1947'de Vaner Planı hazırlanmıştır. 1948 Türkiye İktisat Kongresi'nde iktisadi devletçiliğin tenkit edilip, liberal politikalara ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. 1947'de Amerikalı iktisatçı M.W. Thornburg, hazırladığı raporu ile devletçiliği sert bir dille eleştirmiş ve bu eleştiriler 1947'deki CHP Kurultay'ında karşılık bulmuş ve devletçi politikaların tasfiyesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu durum, 1950 seçimlerini CHP kazansaydı, iktisadi devletçilik politikalarından liberal politikalara geçeceğini bir başka ifadeyle DP'nin benimsediği iktisat politikalarını uygulayacağını göstermektedir.

Thornburg, Hilts, Barker hazırladıkları raporlarla Türkiye'ye tarım ülkesi olma rolünü biçmişler. Bahis konusu raporlara göre tarım ülkesi olması istenen Türkiye'ye sanayi namına basit alet ve edevat üreten tesisler ile hafif sanayi kuruluşlarının kurulması tavsiye edilmiştir. Uçak motoru, dizel motor, lokomotif vb. üretecek ağır sanayiden uzak durulması istenmiştir. Zira söz konusu raporlara göre Türkiye'nin o güne kadar ki sanayileşme ve kalkınma stratejisi ve çabaları Türkiye'nin ihtiyaç ve kaynaklarıyla uyumlu değildir. Belirtmek gerekir ki

maalesef bu tavsiyeler Türkiye’de uçak sanayiinde olduğu gibi karşılık bulmuştur. Ulaşımında karayollarının, demiryollarına göre daha üstün olduğu iddia edilerek karayollarının geliştirilmesi Türkiye’ye söz konusu raporlar dahilinde tavsiye edilmiştir.

Çiftçi Topraklandırma Kanunu, savaş döneminde artan yoksulluğun oluşturduğu hoşnutsuzluklar ve savaş zenginlerinin liberal politikaları arzularının oluşturduğu atmosferde DP kurulmuştur. Zaten liberal felsefe ile kurulan DP, iktidarının ilk dönemlerinde liberal iktisat politikaları uygulamıştır. 1950-54 döneminde tarımda önemli gelişmeler yaşanırken sanayide de gelişmeler olmuş ve devletin sanayi yatırımlarına devam ettiği görülmektedir. Sanayi bu dönemde her ne kadar büyüye de tarımdaki büyümenin gerisinde kalmıştır. Çünkü uluslararası iş bölümünde Türkiye’ye biçilen rol, hükümetin tercihi ve fevkalade iklim şartları, Marshall Planı çerçevesinde traktör sayısındaki artış, Kore Savaşı’nın oluşturduğu konjonktür tarımda yüksek büyümeyi beslemiştir. Tarım üretimi ve gelirindeki artış kırsal alanda yaşayanlar açısından mutlak yoksulluğu azaltıcı bir sonuç getirmiştir. Ancak tarım arazilerinin adaletsiz dağılımı dikkate alındığında tarımdaki gelişmeler daha çok büyük toprak sahiplerinin refahını artırmıştır. Maaş ve ücretlerin milli hasıldaki payının 1950-54 döneminde azaldığı ve kira, kâr ve faiz gelirlerinde artışın olduğu dikkate alınırsa, mutlak yoksulluktaki azalmaya rağmen görece yoksulluk bağlamında olumlu bir gelişmenin yaşanmadığı anlaşılmaktadır.

Tarımda makineleşme önemli bir miktarda işgücünü açığı çıkardı, şehirlerdeki sanayinin işgücü talebi ve gelişen karayolları ile ulaşım imkânlarının artması, kırsal alandan şehirlere göçü beraberinde getirmiştir. Bu göç dalgasıyla tarımın hem kendi içindeki hem de gelir adaletsizliğindeki ağırlığı azalmıştır.

1954-60 döneminde büyüme hızı müspet olmakla birlikte 1950-54 dönemine göre önemli bir yavaşlama göstermiştir. Büyüme hızındaki düşüşe rağmen, ücretli çalışan ve tarım çalışanlarının reel gelirlerinde önemli düşüşler yaşanmamıştır. Bu dönemde ithalata kota getirilmesi, ikâme üretimi yapan sanayici sayısını artırmış, bu sanayide çalışan iş gücü Türkiye’nin sanayileşme sürecinde ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün ortaya çıkmasını besleyen bir kaynak olmuştur. İthalat kotaları karaborsa, kaçakçılık ve ithali yasak malları üretenlerin yüksek kârlar elde etmesine neden olmuştur. Ayrıca bu döneme o güne kadar ki en yüksek enflasyonun yaşanması geniş halk kitlelerinin refahını olumsuz etkilemiştir. 1958 Krizi ve takip eden yıllarda yaşanan durgunluğa rağmen tarım ve sanayi üretiminde mutlak bir düşüşün yaşanmamasıyla birlikte tarım çalışanları, ücret ve maaş ile çalışanların gelirleri olumsuz yönden etkilemediği gibi bilakis söz konusu dönemde bu kesimlerin milli gelirden

aldıkları paylarda artış olmuştur. Bu bağlamda bu kesimlerin dönem içerisinde görece yoksulluğunun azaldığı görülmektedir. 1950-1960 dönemi mutlak yoksulluk ve görece yoksulluk açısından değerlendirildiğinde, 1950-1954 döneminde mutlak yoksullukta, 1954-1960 döneminde görece yoksullukta azalmanın bir başka ifadeyle düzelmeye olduğu sonucuna varılmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin düzeni birinci kitap*. (10. Basım). Tekin Yayınevi.
- Başar, A. H. (1948). *Türkiye iktisat kongresi 1948*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Turkiye-Iktisat-Kongresi-1948.pdf>, Erişim: 30.06.2024.
- Baytal, Y. (2007). Demokrat parti dönemi ekonomi politikaları (1950-1957). *Ankara Üniversitesi Türk İnkulâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (40), 45 - 567.
- Bocutoğlu, E. & Dinçaslan, M. (2014). 1925-1950 döneminde Türk havacılık endüstrisi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürün Türk havacılık endüstrisine etkileri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 157-173.
- Boratav, K. (1995). *Türkiye iktisat tarihi 1908-1985*. (5.Baskı). Gerçek Yayınevi.
- Buğra, A. (2008). *kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. (1. Baskı) İletişim Yayınları.
- Buğra, A. & Savaşkan, O. (2015). *Türkiye'de yeni kapitalizm siyaset, din ve iş dünyası*. (2. Baskı) İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1992). *Türkiye'de liberalizm (1860-1990)*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Çavdar, T. (2003). *Türkiye ekonomisinin tarihi 1900-1960*, (1. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Demirgil, D. (1980). Tarımda gelişmeler. İçinde. M. Yaşa (ed) *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*. (132-176) Akbank Kültür Yayınları.
- Ergin, F. (1948). Türkiye iktisat kongresi 1948. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Turkiye-Iktisat-Kongresi-1948.pdf>, Erişim: 30.06.2024.
- Erkal, M. (2016). 1938-1980 dönemi Türkiye'de sosyal yapı ve dinamikleri. *Jurnal of Economy Culture and Society, Sosyoloji Konferansları*. (53), 157-185.
- Ertüzün, T. (1970). Türk ekonomisinde 1923-1973 döneminde dış yardım ilişkileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30, (1-4), 163 - 183.
- Ete, M. (1948). *Türkiye iktisat kongresi 1948*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Turkiye-Iktisat-Kongresi-1948.pdf>, Erişim: 30.06.2024, s. 150.
- Güven, S. (1998). *1950'li yıllarda Türk ekonomisi üzerinde Amerikan kalkınma reçeteleri*. (1. Baskı). Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Hiç, M. (1970). 50 yıl boyunca muhtelif dönemlerde uygulanan ekonomik gelişme stratejileri ve milli gelir artışları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30 (1-4), 47 – 72.
- Hiç, M. & Manisalı, E. (1980). Sanayileşmede kaydedilen gelişmeler. İçinde M. Yaşa (ed) *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*. (177-266) Akbank Kültür Yayınları.
- Işık, O. (2022). *Eşitsizlikler kitabı*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Kanca, O.C. (2012). 1950-1960 arası Türkiye'de uygulanan sosyo-ekonomik politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (19), 47 - 63.

- Kaymakçı, Ö.B. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihi-düşünsel bir deneme: Türkiye ekonomisi*. Ötüken Neşriyat.
- Kazgan, G. (1963). Türkiye ekonomisinde strüktürel değişme 1950-1960. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 23 (3-4). 176-193.
- Kazgan, G. (1999). *Tanzimat'tan XXI. yüzyıla Türkiye ekonomisi*. (1. Basım). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kazgan, G., (2005). *Türkiye ekonomisinde krizler (1929-2001) "ekonomi politik" açısında bir irdeleme*. (1. Baskı) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepek, Y. & Yentürk, N. (2000). *Türkiye ekonomisi*. (10. Basım). Remzi Kitabevi.
- Keyder, Ç. (1999). Türkiye'de tarımda küçük meta üretiminin oluşumu. İçinde O.Baydar (ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. (163-172) Tarih Vakfı Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1969). *Düzenin yabancılaşması batululaşma*. ANT Yayınları.
- Manisalı, E. (1970). Cumhuriyetimizin elli yılında dış ekonomik ilişkiler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30 (1-4). 97-121.
- Önder, H. & Şenses, F. (2022). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluk düşüncesi. https://scholar.google.com.tr/scholar?q=Türkiye%27de+yoksulluk+ve+yoksulluk+düşüncesi+Harun+önder,+fıkr+et+şenses&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart, Erişim: 19.09.2022.
- Pamuk, Ş. (2013). Son iki yüzyılda Türkiye'de gelir bölüşümü. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (40), 297-316.
- Pamuk, Ş. (2017). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. (7. Basım) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarc, Ö. C. (1948). *Türkiye iktisat kongresi 1948*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Turkiye-Iktisat-Kongresi-1948.pdf>, Erişim: 30.06.2024.
- Sayar, A. G. (2024). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla, ekonomik, kültürel ve devlet felsefesine ait değişmeler*. (4. Basım). Ötüken Neşriyat.
- Suvla, R. (1948). *Türkiye iktisat kongresi 1948*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Turkiye-Iktisat-Kongresi-1948.pdf>, Erişim: 30.06.2024.
- Şahin, H. (1998). *Türkiye ekonomisi*. (5. Baskı). Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şişman, Y. (2017). Türkiye'de sosyal politikanın dünü, bugünü: hayırseverliğin kurumsallaşması mı? gelişim mi?. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 1-22.
- Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950)*. (V. Basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Thornburg, M.W. (t.y). *Türkiye nasıl yükselir*. (Çev. S. Yazıcıoğlu). (Birinci Basım). Nebioğlu Yayınevi.
- Thornburg, M.W. (1950). *Türkiye'nin bugünkü ekonomik durumunun tenkidi*, (Çev. N. Artuner).
- Tokgöz, E. (1997). *Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi (1914-1997)*. (4. Baskı). İmaj Yayınevi.
- TÜİK, (2014). *İstatistik göstergeler 1923-2013*.

Türkkan, E. (1996). *Ekonomi ve demokrasi*. Turhan Kitabevi Yayınları.

TÜSİAD, (2000). *Türkiye’de bireysel gelir dağılımı ve yoksulluk avrupa birliği ile karşılaştırma*.

Yerasimos, S. (1976). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye 3, I. Dünya Savaşından 1971’e* (Türkçesi: B. Kuzucu) (Birinci Baskı). Gözlem Yayınları.